

Tirns, Thaborwei
Gem. Súdwest Fryslân (Frl.)

Een Inventariserend Archeologisch
Veldonderzoek

Steekproefrapport 2012-03/11Z

*Tirns, Thaborwei
Gem. Súdwest Fryslân (Frl.)
Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek*

Een onderzoek in opdracht van
BügelHajema Adviseurs
Steekproefrapport 2012-03/11Z
ISSN 1871-269X
auteur: drs. R. Exaltus, senior archeoloog
autorisatie: dr. J. Jelsma, senior archeoloog

De Steekproef werkt volgens de Kwaliteitsnorm
Nederlandse Archeologie 3.2

Foto's en tekeningen zijn gemaakt door de
Steekproef bv, tenzij anders vermeld.

© De Steekproef bv, Zuidhorn, maart 2012

Niets uit deze uitgave mag worden
vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt zonder
bronvermelding.
De Steekproef bv aanvaardt geen
aansprakelijkheid voor eventuele schade
voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of
het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

De Steekproef bv
Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau
Hogeweg 3
9801 TG Zuidhorn
&
Laan van Chartroise 174
3552 EZ Utrecht

<i>telefoon</i>	050 - 5779784
<i>fax</i>	050 - 5779786
<i>internet</i>	www.desteekproef.nl
<i>e-mail</i>	info@desteekproef.nl
<i>kvk</i>	02067214

Inhoud

Samenvatting

1. Inleiding	1
1.1 Aanleiding en doel	1
1.2 Locatie en administratieve gegevens	2
2. Bureauonderzoek	3
2.1 Bronnen	3
2.2 Resultaten bureauonderzoek	4
2.3 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel	6
3. Veldonderzoek	7
3.1 Aanpak	7
3.2 Bodem, reliëf en archeologie	8
4. Conclusies en advies	10

Appendix I: Archeologische periodes

Appendix II: Bekende archeologische waarden

Samenvatting

In opdracht van BügelHajema Adviseurs, vertegenwoordigd door de heer J. van der Ploeg, is door De Steekproef bv een terrein onderzocht dat grenst aan de Thaborwei te Tirns. Het onderzoek was gericht op de mogelijke aanwezigheid van archeologische waarden. Aanleiding tot het onderzoek is de voorgenomen bouw van woningen en bedrijfsgebouwen. Hiertoe zal de bodem tot een diepte van ongeveer twee meter onder het huidige maaiveld worden ontgraven. Het plangebied bestaat nu nog uit grasland. Het onderzoek bestaat uit een bureauonderzoek en een veldonderzoek door middel van boringen.

In het gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel is uitgegaan van een middelhoge kans op resten uit de Romeinse tijd tot en met de middeleeuwen en een lage kans op resten uit voorgaande perioden.

Het plangebied bestaat uit grasland dat tot in de twintigste eeuw in agrarisch gebruik is gebelevend. Hierop zal de bodem plaatselijk tot ongeveer twee meter diepte verstoord worden ten behoeve van de bouw van woonhuizen en bedrijfsgebouwen.

Uit de resultaten van het booronderzoek blijkt dat de bodem in het plangebied gekenmerkt wordt door zware klei die tot pal onder de bouwvoor geen humus bevat. Hiermee verschilt het plangebied van het zuidelijker gelegen terrein dat in 2010 en 2011 door De Steekproef is onderzocht. Op dit terrein bleken omstandigheden te hebben geheerst die het voor mensen mogelijk maakten om vee te laten grazen. Hievan resteren nog de kenmerkende brandlaagjes. Het onderhavige plangebied vertoont echter volstrekt geen kenmerken die wijzen op menselijke activiteit in het (verre) verleden. Dit komt vrijwel zeker door de ligging in een voormalige getijdegeul. Het uitgevoerde onderzoek geeft derhalve geen aanleiding tot het adviseren van beschermende en/of beperkende maatregelen of archeologisch vervolgonderzoek.

Figuur 1. Tirms, Thaborwei. Het plangebied is rood omlijnd. Bron: Wolters-Noordhoff, 2004. ANWB b.v. Den Haag 1:25000.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en doel

In opdracht van BügelHajema Adviseurs, vertegenwoordigd door de heer J. van der Ploeg, is door De Steekproef bv een terrein onderzocht dat grenst aan de Thaborwei te Tirns (Figuur 1). Het onderzoek was gericht op de mogelijke aanwezigheid van archeologische waarden. Aanleiding tot het onderzoek is de voorgenomen bouw van woningen en bedrijfsgebouwen. Hiertoe zal de bodem tot een diepte van ongeveer twee meter onder het huidige maaiveld worden ontgraven. Het plangebied bestaat nu nog uit grasland (Figuur 2). Het onderzoek bestaat uit een bureauonderzoek en een veldonderzoek door middel van boringen.

Het doel van het bureauonderzoek is het opstellen van een archeologisch verwachtingsmodel van het gebied aan de hand van beschikbare fysisch geografische, archeologische en historisch geografische informatie. Tijdens het veldonderzoek is dit verwachtingsmodel getoetst.

Het doel van het karterend veldonderzoek is het vaststellen van de mate van gaafheid van het bodemprofiel en de eventuele aanwezigheid hierin van archeologische waarden. Hierbij wordt gekeken naar de bodemopbouw en de mate waarin deze intact is en naar het voorkomen van archeologische indicatoren, zoals aardewerk, bouwmetaal, bot en houtskool.

Figuur 2. Tirns, Thaborwei. Het plangebied gezien vanuit het noorden.

1.2 Locatie en administratieve gegevens

Het plangebied ligt aan de oostrand van Tirns en bestaat uit grasland. De hoogte van het onderzoeksgebied ligt rond 0,3 meter beneden NAP.

Tabel 1. Tirns, Thaborwei. Administratieve gegevens van het onderzoeksgebied.

Provincie	Friesland
Gemeente	Súdwest Fryslân
Plaats	Tirns
Toponiem	Thaborwei
Coördinaten hoekpunten	171,052/563,538; 171,027/563,470; 171,185/563,490; 171,133/563,391
Bevoegde overheid	Gemeente Súdwest Fryslân
Opdrachtgever	BügelHajema Adviseurs
ARCHIS OMnr.	51025
ISSNnr.	1871 - 269X
Steekproef projectcode	2012-03/11Z
Geomorfologische context	Getij-kreekbedding
NAP hoogte maaiveld	Rond 0,2 m +NAP
maximale diepte onderzoek	3,0 m min maaiveld
Uitvoering van het veldwerk	15-03-12
Beheer en plaats documentatie	De Steekproef bv / Rijksdienst voor het Cultureel erfgoed (RCE)

2. Bureauonderzoek

2.1 Bronnen

Voor het bureauonderzoek is gebruik gemaakt van de volgende bronnen (Tabel 2).

Tabel 2: Tirns, Thaborwei. Geraadpleegde literatuur, bronnen en kaarten.

ANWB, 2004. *Topografische Atlas Friesland 1:25000*. ANWB bv, Den Haag.

Centraal Archeologisch Archief (CAA) en Centraal Monumenten Archief (CMA) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) [ARCHIS].

Exaltus R. P. & G.L.G.A. Kortekaas 2008. Prehistorische branden op Groningse kwelders. *In: Paleo-Aktueel nr 19. p. 115-124*. Groningen 2008.

Friese Archeologische MonumentenKaart Extra (FAMKE) www.fryslan.nl

Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA) versie 3.2. College voor de Archeologische Kwaliteit (www.sikb.nl).

Schotanus, C. 1664. *Beschrijvinge van de Heerlyckheydt van Frieslandt. Facsimile-uitgave 1978*. De Tille bv Leeuwarden/Theatrum Orbis Terrarum bv Amsterdam.

Stichting voor Bodemkartering, 1978. *Bodemkaart van Nederland 1:50000. Blad 10*. StiBoKa, Wageningen.

Stichting voor Bodemkartering, 1982. *Geomorfologische van Nederland 1:50000. Blad 10*. StiBoKa, Wageningen.

12 Provinciën 2006/2007. *Atlas van Topografische Kaarten. Nederland 1955-1965*. Uitgeverij 12 Provinciën, Landsmeer.

Uitgeverij Nieuwland, 2006. *Grote Historische Topografische Atlas ±1926-1934. Fryslân 1 : 25 000*. Uitgeverij Nieuwland, Tilburg.

Uitgeverij 12 Provinciën, 2005. *Luchtfoto-Atlas Fryslân. Schaal 1:14000*. Uitgeverij 12 Provinciën, Landsmeer.

Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005. *De Atlas van Huguenin: Militair-topografische Kaarten van Noord-Nederland 1819-1829*. Heveskes Uitgevers, Groningen/Veendam.

Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990. *Grote Historische Atlas van Nederland deel 2: Noord-Nederland 1851-1855, schaal 1:50000*. Wolters-Noordhoff, Groningen.

Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1992. *Grote Historische Provincie Atlas 1:25000. Friesland 1853-1856*. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen.

www.watwaswaar.nl

Www.tresoar.nl

2.2 Resultaten bureauonderzoek

De diepere ondergrond van het plangebied bestaat uit keileem dat ongeveer 150.000 jaar geleden is ontstaan tijdens de voorlaatste ijstijd, het Saale-glaciaal. Tijdens dit glaciaal zijn pleistocene fluviatiele afzettingen door Scandinavisch landijs grotendeels vermalen en her-afgezet als keileem.

Tijdens een groot deel van de laatste ijstijd (het Weichseliën) heerste in Nederland een poolklimaat. Door het ontbreken van begroeiing had de wind vrij spel en kon vanuit het Noordzeebekken dekzand worden afgezet. Dit dekzand behoort tot het Laagpakket van Wierden (Formatie van Boxtel). Het keileem- en dekzandlandschap helt sterk af in noordelijke en westelijke richting. De lager gelegen delen van het dekzandlandschap zijn overdekt geraakt met veen en klei. Deze afzettingen zijn ongeveer vanaf 10.000 jaar geleden gevormd nadat de laatste ijstijd overging in een relatief warme periode, het Holoceen. De temperatuurstijging had tot gevolg dat de aanwezige ijskappen begonnen te smelten waardoor de zeespiegel steeg. Als gevolg van de snel stijgende zeespiegel en de slechte ontwatering van het landschap steeg de grondwaterspiegel en ontstonden grote moerassen en zoetwatermeren. Hier trad op grote schaal veenvorming op. Door toenemende invloed van de zee werden grote delen van het veenlandschap geërodeerd en/of afgedekt met klei. Het plangebied ligt op een getij-inversierug met ten zuiden daarvan een vlakte van getijde-afzettingen. Deze liepen tweemaal per etmaal onder water en bestaan doorgaans uit gelaagde wad-afzettingen. Ten noorden van het plangebied ligt een getij-oeverwal.

De bodems in het plangebied bestaan uit kalkrijke poldervaaggronden die zijn gevormd in zware klei (classificatie bodemkaart Mn45A).

Het Centraal Monumenten Archief (CMA) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) laat zien dat ten noordwesten van het plangebied een archeologisch monument ligt (10001). Dit terrein van hoge archeologische waarde betreft de resten van de dorpsterp van Tirns. Deze stamt uit de ijzertijd. Ten oosten van het plangebied heeft vroeger een kloosterterrein gelegen. Door RAAP verricht onderzoek heeft hier in 2005 een vondstlaag opgeleverd waarvan de top direct onder de bouwvoor begon (waarneming 405971). Het hieropvolgende proefsleuvenonderzoek door RAAP heeft in 2008 in de vulling van de voormalige getijdekreek een houten boortje opgeleverd dat waarschijnlijk samenhangt met de resten van het klooster. Op het aangrenzende terrein zijn tevens middeleeuwse aardewerkscherven aangetroffen.

In Figuur 3 zijn van boven naar beneden uitsneden afgebeeld uit de atlas van Schotanus uit 1718, de atlas van Eekhoff uit 1849-1859 en de topografische kaart uit 1932. Op de kaart uit 1718 staat ten oosten van de Franekervaart nog helemaal geen bebouwing van Tirns langs de Thaborwei. Dit is in 1849-1859

inmiddels wel het geval. Deze bebouwing ligt echter ten westen van het plangebied. Op de topografische kaart uit 1932 is te zien dat deze situatie tot in de eerste helft van twintigste eeuw ongewijzigd is gebleven. Het plangebied heeft altijd uit landbouwgrond bestaan. In de tweede helft van de twintigste eeuw is in de noordwesthoek van het plangebied een huis gebouwd dat inmiddels weer is gesloopt.

Figuur 3. Tirns, Thaborwei. Uitsneden uit de atlas van Schotanus uit 1718 (boven), uit de atlas van Eekhoff uit 1849-1859 (onder) en uit de topografische kaart uit 1932 (linksonder).

2.3 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Het onderzoeksterrein ligt volgens de Friese Archeologische MonumentenKaart Extra (FAMKE) in een zone waarvoor geen onderzoeksverplichting geldt voor resten uit de steentijd tot en met de bronstijd. Deze zijn hier, gezien de relatief recente wordingsgeschiedenis van het landschap, naar verwachting niet aanwezig. Voor resten uit de periode ijzertijd tot middeleeuwen geldt voor het westelijke deel van het plangebied, dat dicht bij de oude dorpskern van Tirns ligt, het advies: karterend onderzoek 1. Dit betekent dat booronderzoek moet worden verricht met een boorintensiteit van zes boringen per hectare met een minimum van zes boringen per plangebied. Voor het oostelijke deel van het plangebied geldt ook voor de periode ijzertijd tot middeleeuwen, geen onderzoeksverplichting. Dit, omdat deze zone binnen de getijkreekbedding ligt op relatief grote afstand van de historische dorpskern van Tirns en van het voormalige klooster Thabor. Als gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel kan derhalve worden uitgegaan van een middelhoge tot hoge kans op resten uit de Romeinse tijd tot en met de nieuwe tijd en een lage kans op resten uit voorgaande perioden.

Gezien het gebruik van het plangebied in het verleden voor de landbouw moet er rekening mee worden gehouden dat een dertig tot veertig centimeter dikke bouwvoor aanwezig is waarin eventuele archeologische sporen volledig zullen zijn vergraven.

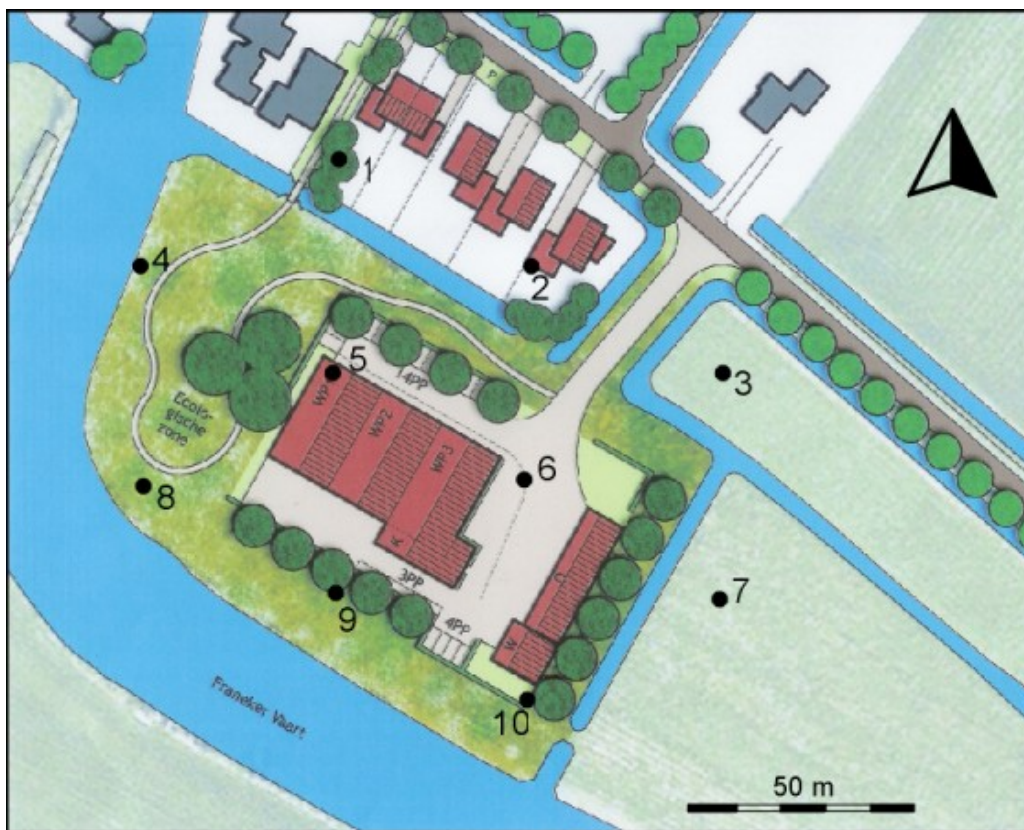
3. Veldonderzoek

3.1 Aanpak

De boorpunten zijn zo gelijkmatig mogelijk over het plangebied verdeeld.

Voor het booronderzoek is gebruik gemaakt van een guts met een diameter van drie centimeter. De boringen zijn doorgezet tot een diepte van drie meter beneden het maaiveld zodat deze tot ruim beneden de geplande verstoringsdiepte van ongeveer twee meter reiken.

De ligging van de boorpunten is afgebeeld in Figuur 4. De boringen zijn weergegeven in de boorprofielen in Figuur 5.

Figuur 4. Tirns, Thaborwei. Boorpuntenkaart. De genummerde punten geven de uitgevoerde boringen weer. (Bron: plankaart BügelHajema)

3.2 Bodem, reliëf en archeologie

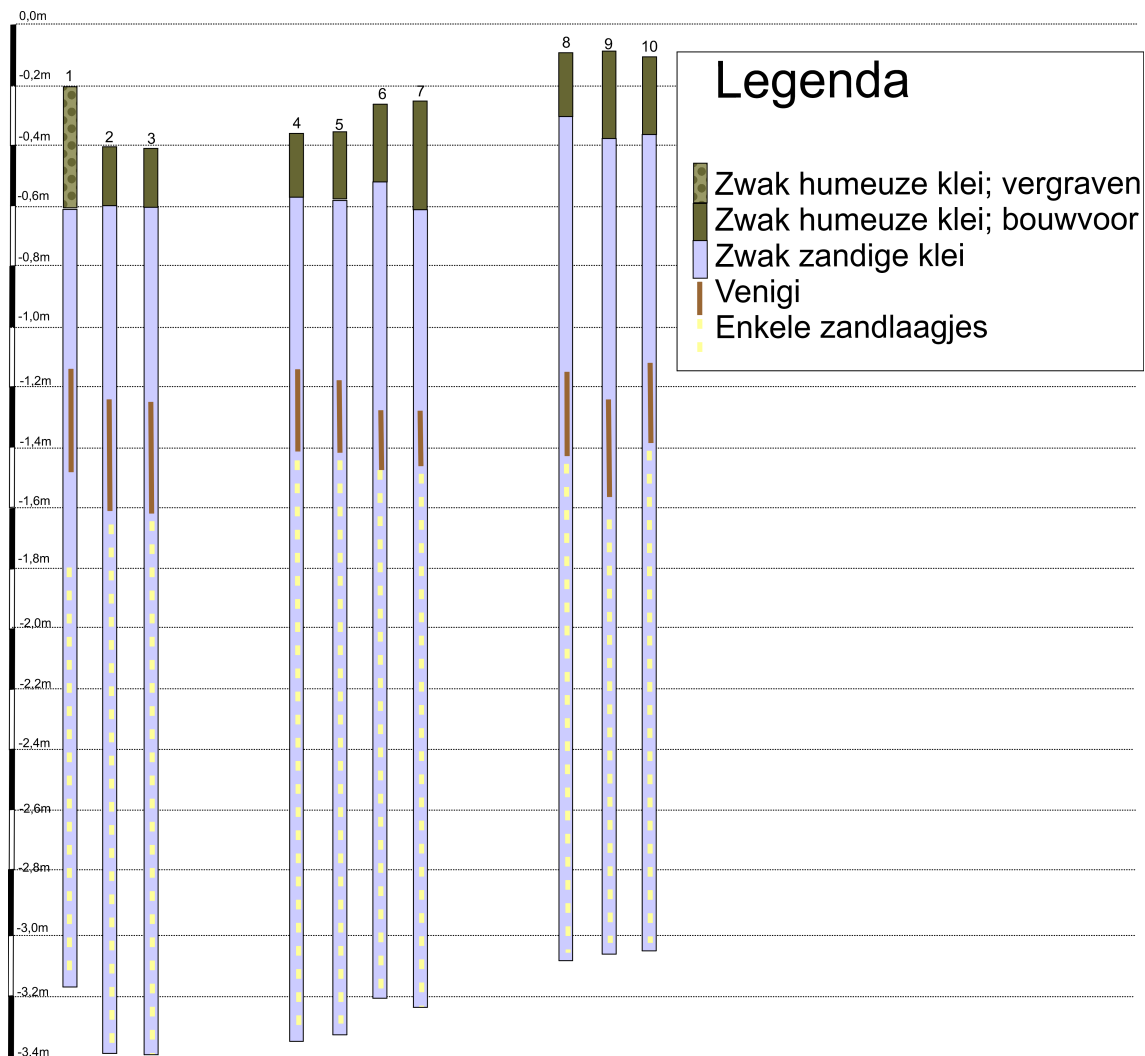
De hoogte van het maaiveld in het plangebied ligt rond 0,3 meter beneden NAP. Het noordelijke deel van het plangebied ligt enkele decimeters lager dan het zuidelijke deel.

Bovenin de boringen bevond zich een pakket zwak humeuze, humusrijke klei. Ter plaatse van boorpunt 1 is dit pakket dikker en duidelijk vergraven. Dit komt waarschijnlijk door de sloop van de bebouwing die hier tot voor kort stond. De dikte van de bouwvoor bedraagt ongeveer twintig tot dertig centimeter. Onder deze bouwvoor is in alle boringen een pakket zwak geoxideerde, matig stevige klei aangetroffen. Deze klei bevat geen humus. Rond 1,3 meter beneden NAP is de klei matig slap en zwak tot matig venig. Dit pakket venige klei is ongeveer twintig tot veertig centimeter dik en gaat vanaf een diepte van ongeveer 1,5 meter beneden NAP over in schone grijze, slappe klei waarin enkele zandlaagjes voorkomen.

In geen van de boringen zijn archeologische indicatoren waargenomen. Om deze reden heeft geen vindplaatsbeoordeling plaatsgevonden aan de hand van de waarderingstabel uit de KNA 3.2 (VS06).

Opvallend aan de resultaten van het booronderzoek is het ontbreken van goed gerijpte humushoudende klei onder de bouwvoor. Op het zuidelijker gelegen terrein dat in 2010 en 2011 door De Steekproef is onderzocht, is dergelijke klei wel gevonden. Hierin bevond zich op ongeveer een meter beneden het maaiveld een dun kleipakket dat wordt onderbroken door een aantal zeer dunne laagjes die bestaan uit de verkoolde resten van ter plekke verbrande vegetatie. Vergelijkbare laagjes zijn op tientallen andere locaties in het noordelijk kustgebied aangetroffen (Exaltus en Kortekaas 2008) en zijn kenmerkend voor perioden waarin de groei van vegetatie snelle opslibbing veroorzaakte. Deze regelmatig overstromende gebieden (veelal lage kwelders) waren ongeschikt voor bewoning maar konden wel gebruikt worden om vee te weiden. Ongewenste en verdorde vegetatie werd (jaarlijks) verbrand om zodoende de her-groei van voor het vee aantrekkelijke vegetatie te versnellen.

Het ontbreken van goed gerijpte, zwak humeuze klei met brandlaagjes in het onderhavige plangebied betekent dat dit gebied voor zover het bewoningsomstandigheden betreft, nog marginaler was dan het terrein ten zuiden hiervan. Dit past binnen de ligging van het plangebied in een getij-inversiegeul. Deze geul lijkt te zijn dichtgeslibd met zwak zandige klei. In het begin van de periode van dichtslibbing, kon plantengroei plaatsvinden. Hierdoor is rond 1,3 meter beneden NAP een pakket venige klei ontstaan. Waarschijnlijk zijn in deze zelfde periode op het ten zuiden gelegen terrein brandlaagjes ontstaan doordat hier begrazing kon plaatsvinden. Het plangebied vormde op dat moment echter een met riet en andere waterplanten dichtgegroeide geul.

Figuur 5. Tirns, Thaborwei. Weergave van de resultaten van het booronderzoek in de vorm van boorprofielen.

4. Conclusies en Advies

In het gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel is uitgegaan van een middelhoge kans op resten uit de Romeinse tijd tot en met de middeleeuwen en een lage kans op resten uit voorgaande perioden.

Het plangebied bestaat uit grasland dat tot in de twintigste eeuw in agrarisch gebruik is gebelevend. Hierop zal de bodem plaatselijk tot ongeveer twee meter diepte verstoord worden ten behoeve van de bouw van woonhuizen en bedrijfsgebouwen.

Uit de resultaten van het booronderzoek blijkt dat de bodem in het plangebied gekenmerkt wordt door zware klei die tot pal onder de bouwvoor geen humus bevat. Hiermee verschilt het plangebied van het zuidelijker gelegen terrein dat in 2010 en 2011 door De Steekproef is onderzocht. Op dit terrein bleken omstandigheden te hebben geheerst die het voor mensen mogelijk maakten om vee te laten grazen. Hievandaan resteren nog de kenmerkende brandlaagjes. Het onderhavige plangebied vertoont echter volstrekt geen kenmerken die wijzen op menselijke activiteit in het (verre) verleden. Dit komt vrijwel zeker door de ligging in een voormalige getijdegeul. Het uitgevoerde onderzoek geeft derhalve geen aanleiding tot het adviseren van beschermende en/of beperkende maatregelen of archeologisch vervolgonderzoek.

Wij wijzen er verder op dat in alle gevallen geldt dat indien archeologische materialen en/of sporen aangetroffen worden, deze gemeld dienen te worden bij de provinciaal archeoloog dr. G. de Langen (tel: 058-2925487) en bij de gemeente Súdwest Fryslân conform Monumentenwet 1988, laatste wijziging van 1 september 2007, paragraaf 7, artikel 53 en verder.

Appendix I

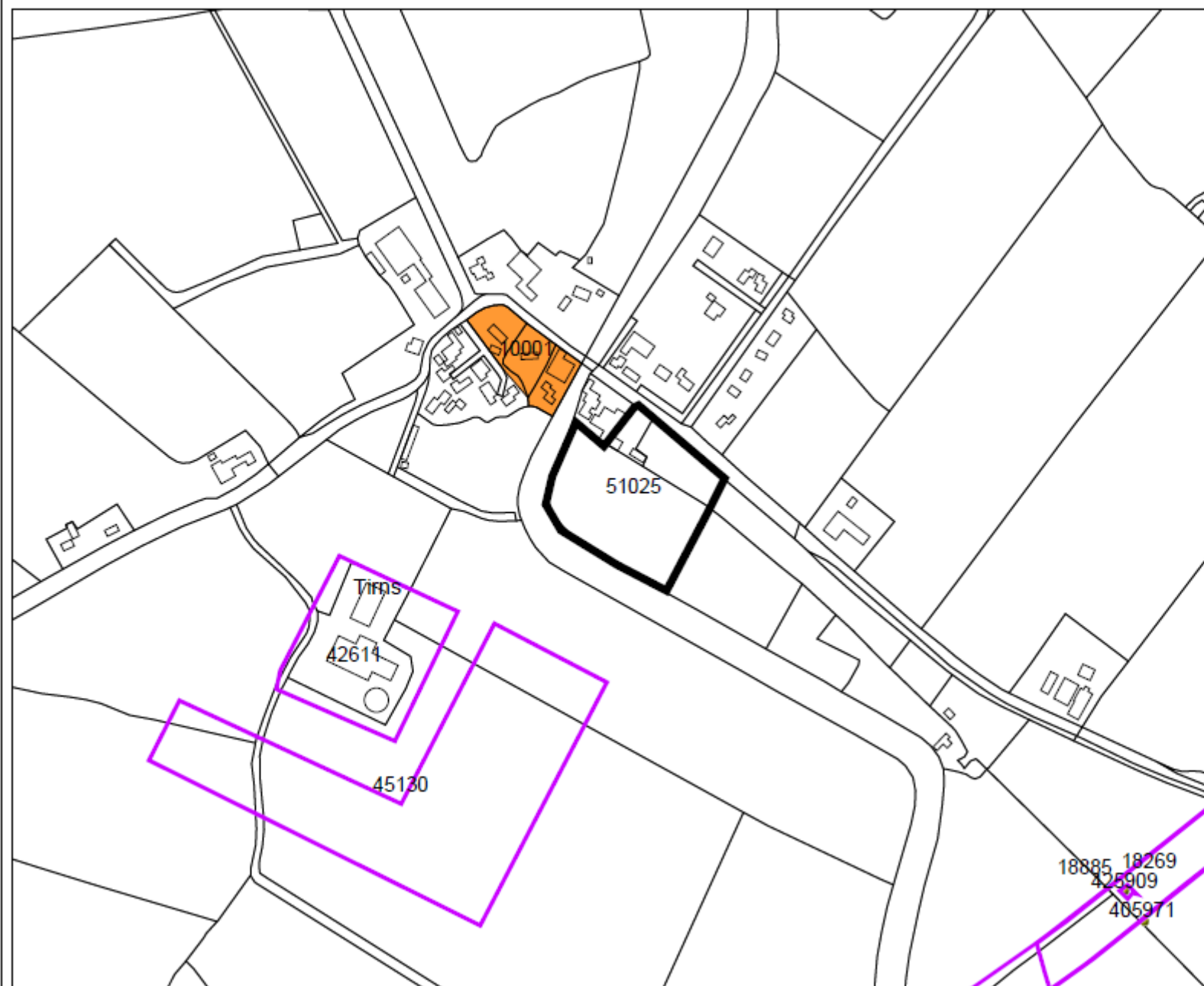
Tirns, Thaborwei, Archeologische periodes

<i>paleolithicum:</i>	<i>tot 8.800 vC</i>	<i>ijzertijd:</i>	<i>800 - 12 vC</i>
paleolithicum vroeg:	tot 300.000 BP	ijzertijd vroeg:	800 - 500 vC
paleolithicum midden:	300.000 - 35.000 BP	ijzertijd midden:	500 - 250 vC
paleolithicum laat:	35.000 BP - 8.800 vC	ijzertijd laat:	250 - 12 vC
paleolithicum laat A:	35.000 - 18.000 BP		
paleolithicum laat B:	18.000 BP - 8.800 vC	<i>Romeinse tijd:</i>	<i>12 vC - 450 nC</i>
		Romeinse tijd vroeg:	12 vC - 70 nC
<i>mesolithicum:</i>	<i>8.800 - 4.900 vC</i>	Romeinse tijd vroeg A:	12 vC - 25 nC
mesolithicum vroeg:	8.800 - 7.100 vC	Romeinse tijd vroeg B:	25 - 70 nC
mesolithicum midden:	7.100 - 6.450 vC	Romeinse tijd midden:	70 - 270 nC
mesolithicum laat:	6.450 - 4.900 vC	Romeinse tijd midden A:	70 - 150 nC
		Romeinse tijd midden B:	150 - 270 nC
<i>neolithicum:</i>	<i>5.300 - 2.000 vC</i>	Romeinse tijd laat:	270 - 450 nC
neolithicum vroeg:	5.300 - 4.200 vC	Romeinse tijd laat A:	270 - 350 nC
neolithicum vroeg A:	5.300 - 4.900 vC	Romeinse tijd laat B:	350 - 450 nC
neolithicum vroeg B:	4.900 - 4.200 vC		
neolithicum midden:	4.200 - 2.850 vC	<i>middeleeuwen:</i>	<i>450 - 1.500 nC</i>
neolithicum midden A:	4.200 - 3.400 vC	middeleeuwen vroeg:	450 - 1.050 nC
neolithicum midden B:	3.400 - 2.850 vC	middeleeuwen vroeg A:	450 - 525 nC
neolithicum laat:	2.850 - 2.000 vC	middeleeuwen vroeg B:	525 - 725 nC
neolithicum laat A:	2.850 - 2.450 vC	middeleeuwen vroeg C:	725 - 900 nC
neolithicum laat B:	2.450 - 2.000 vC	middeleeuwen vroeg D:	900 - 1.050 nC
		middeleeuwen laat:	1.050 - 1.500 nC
<i>bronstijd:</i>	<i>2.000 - 800 vC</i>	middeleeuwen laat A:	1.050 - 1.250 nC
bronstijd vroeg:	2.000 - 1.800 vC	middeleeuwen laat B:	1.250 - 1.500 nC
bronstijd midden:	1.800 - 1.100 vC		
bronstijd midden A:	1.800 - 1.500 vC	<i>nieuwe tijd:</i>	<i>1.500 - heden</i>
bronstijd midden B:	1.500 - 1.100 vC	nieuwe tijd A:	1.500 - 1.650 nC
bronstijd laat:	1.100 - 800 vC	nieuwe tijd B:	1.650 - 1.850 nC
		nieuwe tijd C:	1.850 - heden

Appendix II - Tirns, Thaborwei

Bekende archeologische waarden

171609 / 563899

170564 / 563045

Legenda

- ONDERZOEKSMELDINGEN
- VONDSTMELDINGEN
- WAARNEMINGEN
- HUIZEN
- TOP 10 ((c)TDN)
- PLAATSNAMEN
- PLANGEBIED
- MONUMENTEN**
 - archeologische waarde
 - hoge archeologische waarde
 - zeer hoge archeologische waarde
 - zeer hoge arch waarde, beschermd

Archis2

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap